Erotismul thanatic în Cronică de familie, de Petru Dumitriu

Nina CORCINSCHI

Institutul de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei
The Institute of Philology of Moldova's Academy of Sciences
Personal e-mail: ninacorcinschi@gmail.com

Morbid Eroticism in „Cronica de familie" by Petru Dumitriu

The Communist Romanian novel was not laborious in terms of eroticism. However, it illustrated the morbid part of love, reintegrating into Romanian prose the mysticism of the Eros from the philosophy of Bataille and Marquis of Sade. Cronica de familie by Petru Dumitriu is not a love novel in the traditional sense. It is a novel of fierce passions and dissoluteness that characterized the degraded boyar class. Published in 1956, the novel criminalizes, in Communist logic, the insensibility of the old Romanian boyars and the decadence of the bourgeoisie. The characters push the feelings to extremes so that Eros makes a common body with death. Davide's unshared love for Vogoride urges the woman to kill her lover with cold blood. The novel illustrates the demonic forms alienated love can take.

Keywords: modern Romanian literature, Petru Dumitriu, eroticism, thanatos, excess, violence, transgression.

După explorările iubirii tandre, întemeietoare, ale romanului din perioada interbelică, în comunism acesta ajunge să ilustreze partea thanatică a dragostei, reintegrând în proza românească mistica erosului din filozofia lui Bataille și a Marchizului de Sade. Erosul ca stare pătimașă este perceput de îndrăgostiți ca boală. E inductor de stări maladive, maniacale, de dependențe nevrotice, care conduc la ruină și moarte. Relația îndrăgostitului cu celălalt se bazează pe posesiune vampirică, cauzând depersonalizarea, sfârșeala, depresia, nefericirea. Acest tip de eros se definește prin exces și violență, în sensul pe care-l conferă Georges Bataille „lucrării" acestor monștri devoratori în chiar inima iubirii. Erosul mortificator poate lua în comunism o coloratură ideologică, reflectând, în subsidiar, anumite poziționări conjuncturale ale scriitorului, cum e cazul prozei lui Petru Dumitriu.

Cronică de familie (1955) [1] nu este un roman de dragoste. Este un roman al patimilor înverșunate, al destrăbălării care caracterizează pătura boierească degradată. Romanul cuprinde 100 de ani ai Familiei Cozianu, începând de pe la 1850, cu toate metamorfozele întâmplate în timp, de la ascensiunea și gloria neamului, până la ofilirea și decăderea lui. Aristocrația de ascendență bizantină a familiei boierești Cozianu este marcată de instincte primare de lăcomie, trufie și ură, care colcăie sub o carcasă a fastului și a dignității nobiliare. Petru Dumitriu, fiind un răsfățat al regimului comunist, are în subsidiarul narațiunii și ideea luptei de clasă. Romanul apărut în 1956, incriminează în logică comunistă insensibilitatea crasă și abrutizată a vechii boierimi românești și decadența burgheziei.

Boierii, „nobili provinciali", sunt de un snobism la limită cu paroxismul. Căsătoriile se fac din interes, „înfrățirile" sunt, la scară largă, amorale. Atenția personajelor pentru imaginea luxuriantă a vestimentației, pentru bijuterii, pentru interioare, insațietatea lor consumeristă denotă, cum observă prefațatorul ediției din 2009 a romanului, Ion Vartic [1], un dandysm pe linia lui Brummell, fie pe cea a lui Baudelaire ori Beardsley. Irizările demonicului răzbat

din frumusețea lor rece, din trufia crudă, din handicapul comunicării. Disprețul boierilor față de țărani e însoțit de cruzime, trufie și dorință de dominare. *Disprețul sadic* este maniera boierilor de a face diferența dintre excepționalitatea lor și mediul potrivnic al țăranilor, resimțit ca mediocru. În raport cu superbia boierilor, umilința țăranilor, cerând disperați dreptate, apare într-o lumină a unor desconsiderări totale. Până și franțuzoaica care o instruiește pe Davida, mademoiselle Marchand, este tratată cu dispreț de boierul deputat Șerban Vogoride, ignorând-o când i-a fost prezentată. La nedumerirea Sofiei Cozianu, el răspunde cu o brutalitate insolentă: „- Draga mea, ești prea bună la suflet; mâine ai să mă prezinți sufragioaicelor și țigăncușilor dumitale de prin casă! Să te întreb eu ce ți-a venit să mă prezinți unei persoane pe care-o plătești și o hrănești? Cine e mademoiselle Marchand? N-o cunosc! Nu mă interesează, şi prin urmare nu există. Cu moliciune şi cu bunătate ca a dumitale, începe să uite prostimea ce se cuvine și ce nu; de-aceea trebuie să răcnesc eu în Cameră împotriva răzvrătiților şi a demagogilor!" (p. 56).

Neantul interior devine pentru personajele lui Dumitriu viziune asupra existenței. „Nu există în literatura română o prezență mai pustiitoare a Neantului cosmic şi uman ca în opera lui Petru Dumitriu și, în special în *Cronică de familie*", scrie Ion Vartic [1, p. 24]. Dincolo de patimi e golul, nimicul, pustiul şi moartea. Satisfacerea patimilor este scopul căruia aceste personaje îi dedică energia și viața, încercând să acopere astfel vidul interior. Boierii sunt preocupați de politică, glorie și bani. Sunt „manieriști" (Ion Vartic), goi, incapabili de afecțiune. Incapacitatea lor de a iubi susține și perpetuiază relații adulterine bazate doar pe interes sau instinct, relații de ură și dezgust pentru soții. Femeile sunt frumoase doar până se mărită, în doar câțiva ani se urâțesc și se deformează. Lipsa de înțelegere și afecțiune din partea soților le aruncă în promiscuitate sexuală, în depresii și alcoolism.

Orice ar face aceste personaje, oricum și-ar cosmetiza adevărata natură, în reacțiile lor erup instinctele primare, formele hidoase ale abrutizării interioare. Degradarea este temelia care se deschide vederii după ce fardul cosmetic se spală, lăsând dâre urâte, deformând imaginea peste care s-a suprapus. Diformul și grotescul se arată de după farduri în toată nuditatea, ca semne ale decadentului „sufocat de o lume închisă, care nu e altceva decât propria sa răsfrângere" [2, p. 187]. Anastasia, sora Elenei Vorvoreanu, deși nespălată, răspândind miasmele murdăriei, se pudrează zilnic. Fizionomia retușată a lui Bonifaciu Cozianu e alterată de ură și dezgust pentru oameni. Dincolo de mască, de fard, de *persona*, mereu răzbat irizările odioase ale urâciunii lor interioare. Respins cu repulsie de Davida, „Lăscăruș se simți deodată scârnav, josnic, lubric și dezgustător. Știa, undeva, în taină, că este așa; dar niciodată nu și-o spusese el, și rareori i-o spuseseră alții, pe care apoi nu-i mai iertase niciodată, până în clipa aceea, și nici de-atunci înainte, cât avea să mai fie viață în lutul său" (p. 154).

Prima partea a volumului I, al *Cronicii de familie*, este cea mai reprezentativă în ceea ce privește expresia *erotismului thanatic,* întemeiat pe patimă și violență. Personaj proeminent în roman, Davida e o imagine în oglindă a tuturor femeilor neamului Cozianu. Frumusețea ei este rece, împietrită de un „calm trufaș", ochii au luciri demonice. La 17 ani, se îndrăgostește de Șerban Vogoride, care o fascinează prin putere de dominație și cruzime. Când află că e amantul mamei sale, trăiește o dezamăgire cumplită și îl convinge pe Anghel Popescu să-l împuște pe Vogoride. Fapta ei se soldează cu câteva destine frânte, inclusiv al ei. Șerban moare, la fel și ucigașul lui se prăpădește într-un delir al proceselor de conștiință, iar Davida, șantajată de Lascari, martorul din umbră al omorului, se mărită cu acesta, pentru a scăpa de pedeapsă. Viața cu Lascari o frânge pe Davida, reacțiile ei oscilează între ură și disperare și în cele din urmă cumulează o apatie neagră, o „stare de absență și de indiferență vecină cu tâmpenia".

Înfățișarea Davidei și acțiunile ei se înscriu în retortele psihologice ale femeii fatale. Autorul o descrie drept o solitară, o tânără care „nu vedea pe nimeni din jurul ei decât pe deasupra; trăia numai în sine și în visurile sale; nu-și dădea seama de ce gândesc și ce simt ceilalți, fiindcă ea gândea un singur lucru și simțea prea aprins" (p. 65). Din forul ei interior izbucnesc doar reacții: o „ironie veninoasă" a cuvântului, un „râs otrăvit", un „zâmbet batjocoritor și trufaș" .

Davida se vrea o urmașă demnă a neamului său și mai cu seamă a tatălui, Alexandru Cozianu, principiile căruia despre trufia și disprețul ca semne ale „unui duh înalt și generos", le împărtășește cu fanatism. Ea are o „mândrie împărătească" și logica acesteia impune unei fete de neam să se intereseze de politică și să ajungă nevastă de om politic. Pentru Davida, omul politic potrivit e Șerban Vogoride. „Soția lui, iubita lui, sclava lui. Aș vrea să-mi dau viața pentru el!", scrie ea în jurnal. Mânată de insațietate de viață, curaj, energie nestăpânită, Davida îneacă sentimentul erotic în patimă. Eul ei, exacerbat, amplifică înflăcărarea demonică a patimii în maladie. Davida îi vorbește lui Vogoride cu o „aprindere întunecată și pătimașă" (p. 54), lui mademoiselle Marchand - cu glasul „înecat de patimă". Când îl convinge la omor, „ea arată ca o sălbatică", cu „fața schimbată de patimă". În înfrigurarea ei fanatică, Davida degajă o frumusețe demonică, de Satan romantic și frenezia acestei bizare frumuseți provoacă admirația lui Anghel: „această mică scorpie cu pletele negre zbârlite, cu ochii arzând în obrazul îngust și pal, îl încântă".

Feminitatea suportă procesul brutal al virilizării. Davida se vrea o femeie „bărbată", demnă de un om politic grandios, pus pe fapte mari, ca Vogoride. Tendința de mărire, proiectul utopic al sinelui, denotă

în cazul ei, ca și în cazul altor personaje fatale ale romanului, o „boală insolită a gândirii, care deformează realitatea în proiecții delirante”[2]. Aflând că Vogoride este amantul mamei sale, este cuprinsă de infinită ură și dezgust. Pentru spiritul ei încins de fanatism, iluzia stăpânirii erosului impune doar soluția thanatică. Omorul lui Vogoride este premeditat cu sânge rece. Când încearcă să-l convingă pe Anghel Popescu să-l ucidă pe *iubitul imposibil*, invocă o cauza „nobilă”, „sacrificarea vieții pentru un ideal”, „o cauză înaltă și nobilă” (p. 108). Așadar, patima erotică e cuplată la patima măreției politice, într-un regim al vanității la modul nietzschean. Un astfel de spirit nedreptățit care pedepsește răul prin apologia răului este un revoltat luciferic, în descendență romantică. Acest erou, scrie Albert Camus, „este «fatal», pentru că fatalitatea amestecă binele cu răul” [3, p. 59]. Omul revoltat camusian sfidează inclusiv legea morală și cea divină, a unui Dumnezeu, crezut incapabil să pedepsească răul. Revolta lui preferă „metafizica răului” și a abisului, în care erosul lunecă în thanatic, iar „frenetica beție și, la limită, frumoasa crimă consumă atunci într-o clipă întregul sens al unei vieți” [3, p. 63].

Prin recurgerea la soluția omorului din *iubire pătimașă*, Davida este o *femeie vampă* ilustrând degerescența de castă boierească, la fel ca Puiu din „Ciuleandra” lui Rebreanu, pentru care Mădălina are rol detoxifiant și regenerator. El are o conștiință alienată a distincției de clasă și neam, care constituie inhibatorul percepției critice și autocritice. Pentru Puiu Faranga nu există ceva ce n-ar putea intra în posesia lui. Frumoasa Mădălina este obținută fără asentimentul ei. I se impune o natură străină, de *Madeleine,* soție a răzlețitului Puiu. Neaderența ei la proiectul erotic nu este exprimată decât prin „ochii absenți” cu care-l privește pe Puiu. Pentru o conștiință alienată, care se complace în iluzia puterii absolute, nesupunerea nu poate fi acceptată nici în forme subliminale. De aceea, erotismul lor nu găsește ieșirea decât prin ușile thanaticului. Iubirea pentru Puiu e posesie, dar și nimicire: „Pornirea lui stranie și irezistibilă, când poseda o femeie, de-a o ucide într-o îmbrățișare supremă sau cu o sărutare care să-i oprească definitiv respirația. Multe femei i-au și spus mai în glumă, mai în serios, că se poartă în iubire ca un criminal sadic... Pe Madeleine, iarăși, de când a văzut-o întâia oară, i-a venit mereu s-o strângă la piept, până își va da sufletul în brațele lui” [4, p. 62].

Mădălina nu-l iubește pe Puiu, așa cum nici Șerban n-o iubește pe Davida. Mădălina și Șerban uzurpează rolul lor de *iubiți* într-o scenă străină a pasiunii. Doritori ai infinitului, *iubitorii* rezolvă sentimentul neputinței în crimă și moarte. Puiul Faranga o ucide pe Mădălina într-un moment de nebunie și inconștiență. El defulează într-un mod violent excese amorale, reprimate în subconștient, frustrări inoculate de prezența „absentă” a soției care nu-l iubește. Strigătul care însoțește crima: „Taci!...Taci!...Taci!”, e o formă de înăbușire a vocii propriei conștiințe culpabile.

Femeia-vampă nu este un personaj care se poate salva. Percepția ei despre sine și despre lume este utopică și eronată. Lipsindu-i cu desăvârșire spiritul autocritic, ea rămâne încapsulată într-o dramatică ***neînțelegere*** a condiției sale existențiale, așa cum arată cele 2 fotografii păstrate de la Davida. „Prima arată o fată de vreo optsprezece ani, în crinolină și cu fâșii subțiri de dantele la gât și la mâneci, Fața îi e îngustă, copilărească; Davida își ține capul sus, cu o mândrie feroce, iar ochii ei mari și negri privesc ca spre o soartă eroică și spre o lume în care ființa aceasta are toate drepturile și va stăpâni totul și pe toți, după bunul ei plac și poftele ei. A doua fotografie e a unei femei trecute de patruzeci de ani, colțuroasă, slabă, cu gura suptă și ochii încercănați; pare încăpățânată, uscată și dură, iar privirea ei e pustie, plină de deznădejdea ostenită a unui om care *nu înțelege, n-a înțeles și nu va înțelege niciodată* (sublinierea – n.n.)” (p. 135).

Descendentele Davidei sunt femei trufașe și reci, cea mai expresivă este Elvira Vorvoreanu, de o frumusețe încruntată și frigidă, stearpă de bunătate și lumină. Și cu cât îmbătrânește, se disting ochii ei verzi „ca otrava decantată” și figura ei împrăștie curenți de răceală. Demnă de bunica ei, Davida, Elvira denotă un bovarism nestăpânit, făcând calcule sofisticate pentru a atinge gloria și mărirea în calitate de amantă a lui Carol al II-lea. Ajunsă în decădere și eșec, pustiul din suflet i se reflectă în pustiul verde din priviri. Dincolo de dorințe și patimi e nimicul și golul, în care figura femeii își oglindește irizările demoniei interioare.

Cronică de familie poartă, de la pagină la pagină, stigmatul morții, reluat în diverse ipostaze simbolice. „- Ah, cum te-aș omorî! Cu ce plăcere te-aș omorî!”, este laitmotivul blestemat, care trece de la Davida la descendentele ei, reeditat în scenarii apocaliptice, în care imaginarul, ipoteza, face corp comun cu realitatea.

Note:

1. Exemplele vor fi preluate din ediția 2009, apărută la București, Editura Litera, cu o prefață de Ion Vartic.
2. Ion Vartic, *Un veac de singurătate boierească*, prefață la Petru Dumitriu, *Cronică de familie*, vol I, București, Litera, 2009, p. 22.

Bibliography:

1. Ion Vartic, *Un veac de singurătate boierească / A century of Buoyard Loneliness*, prefață la Petru Dumitriu, Cronică de familie, vol I, București, Litera, 2009.
2. Ion Vartic, *Clanul Caragiale / The Caragiale Clan*, Cluj-Napoca, Biblioteca Apostrof, 2002.
3. Albert Camus, *Dandismul / Dandysm*, în *Omul revoltat / The Revolted Man*, trad. de Ligia Holuță, Arad, Editura Sophia, 1994.
4. Liviu Rebreanu, *Ciuleandra / The Ciuleandra Dance*, București, Editura pentru literatură, 1967.